

Krajsovszky Gábor:

Hogy prófétáid igazmondóknak bizonyuljanak¹

Megemlékező tanulmány Mindszenty József 1948-as letartóztatásának 75. évfordulója-, valamint az esztergomi érseki szék megüresedetté nyilvánítása bejelentésének 50. évfordulója évében

“A baj gyökere, a megpróbáltatások legfőbb forrása a kommunista államokban nem csupán a szegénység, a gazdasági elmaradottság, a túlfeszített norma, hanem mindenekelőtt a lelkiismeret szabadságának elfojtása, az az állapot, amelyben az emberek nem mernek egymással bizalmasan beszélni. Hitler idejében megkérdeztek egy német püspököt, mi a baj a Harmadik Birodalommal? Ez azt válaszolta: az, hogy ez a rendszer a Tízparancsolat egyetlen pontját sem tiszteli. Ezt mondhatom én is a mai magyarországi rendszerre.”²

Mindszenty József

Az esztergomi érseki szék megüresedetté nyilvánításának előzményei és következményei

Bevezetés

1973. november 1-én VI. Pál pápa a már száműzetésben élő Mindszenty bíborost felszólítja az esztergomi érseki székről való lemondásra. Ezt Mindszenty bíboros nem fogadja el. 1973. december 18-án a pápa jelzi a bíborosnak, hogy megüresedettnek fogja nyilvánítani az esztergomi érseki széket. 1974. január 9-én Mindszenty Bécsben levő titkára, Mészáros Tibor egy sikertelen kísérletet tesz arra, hogy a pápát meggyőzze szándéka helytelenségéről. Mindszenty József 1974. február 5-én, éppen kirakatperének 25. évfordulóján pedig mély fájdalommal vette tudomásul azt, hogy VI. Pál pápa megfosztotta őt az esztergomi érseki széktől, alárendelve az egyház érdekeit a magyar kommunista pártvezér, Kádár János egyházellenes érdekeinek.

---

¹ Sir 36,15

² Csonka Emil: A száműzött bíboros. Új Európa, San Francisco–München, 1976. Babits Kiadó, Szekszárd – 1993, 200-201. In: Krajsovszky Gábor: Mint aranyat az olvasztókemencében – Mindszenty József Emlékiratai megjelenésének 30 éves évfordulójára. JEL 2004. október, 237-241. http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/KG_Mindszenty_8.pdf

Előzmények

A pápaválasztási konklávét követően, de még a II. Vatikáni Zsinat megnyitása előtt 1960-ban a magyarországi pártvezetés ismét napirendre tűzte a Mindszenty-kérdést. A politikai bizottság elé került jelentés gyökeresen szakít azzal a korábbi koncepcióval, hogy szó sem lehet a Mindszenty-kérdés megtárgyalásáról az amerikaiakkal – mivel az a magyar belügyekbe történő súlyos beavatkozás. Az előterjesztők világosan leszögezték az új álláspontot, amennyiben kijelentették, hogy a „Vatikán és az Egyesült Államok által elfogadhatónak tűnő kompromisszumos megoldásba: Mindszentynek az országból való kiengedésébe, akkor mehetünk bele, ha világos már, hogy az őszi ENSZ-közgyűlésen a »magyar kérdés« napirendre tűzése iránti javaslat elmaradt s a magyar delegáció mandátumát elismerték. Ebben az esetben – függően a nemzetközi helyzet akkori egyéb vonatkozásaitól – és feltéve, hogy az Egyesült Államok és a Vatikán garanciát nyújt Mindszenty szilencium alatt tartására, hozzájárulhatunk kiengedéséhez”.

Az előterjesztő szerint tehát az amerikai és a vatikáni tárgyalási irány lehetősége fennállt. A dokumentum újlag azt hangoztatta Kádár korábbi álláspontjával szemben, hogy „Jelenleg helyesebbnek tűnik, hogy a Vatikánnal történő tárgyalást az amerikaiakkal való tárgyalásnak rendeljük alá”. Mindszenty bíboros Magyarországról történő elengedésének árát a javaslat gondosan megszabta – követelni kell az Egyesült Államoktól a magyar kérdés levételét az ENSZ-közgyűlések napirendjéről és a magyar küldöttség mandátuma kérdésének a lezárását. Javaslattal vagy követelés formájában, hogy megállapodás esetén követek cseréjére kerüljön sor – ez utóbbi ne legyen feltétel, mert itt kongresszusi hozzájárulás kell (a magyar, illetőleg az amerikai követséget ügyvivők vezették).

Mindszenty bíboros érseki címétől való megfosztásához előzményként már hozzájárult a II. Vatikáni Zsinat idejére tehető, úgynevezett „keleti politika” kezdete és a Vatikán részéről történő „energikus” kibontakoztatása a hitvallók és vértanúk egyházának nagy lelki és erkölcsi kárára.

XXIII. János pápa 1962-ben meghirdette a II. Vatikáni Zsinatot. Erre az alkalomra azonban – akárcsak az 1958-as pápaválasztási konklávéra – Mindszenty bíboros nem utazhatott ki. Viszont Hamvas Endre, Kovács Sándor és Brezanóczy Pál³ a zsinatra *állami* megbízatással érkeztek. Ez pedig a következőkben állott: **el kellett érniük, hogy a zsinat ne ítélje el a kommunizmust, valamint „el kellett intézni” a Mindszenty-ügyet.** 1962. október 9-én XXIII. János pápa magánkihallgatáson fogadta a három magyar főpapot. „Az említett kihallgatáson a pápa a látogatók üdvözlése után azonnal a Mindszenty-ügyre terelte a szót és azt mondta: „*Volo quamprimum casum Cardinalis Mindszenty liquidare*” (A Mindszenty-ügyet mielőbb fel akarom számolni.) Az audiencia végén Brezanóczy Pál még a pápai rezidencia folyosóján ujjával csettintve azt mondta társainak: „Látjátok, többet értünk el, mint reméltük.”⁴

³ Kovács Sándor szombathelyi püspök „Kaszás”, Brezanóczy Pál egri érsek „Kékes Pál” fedőnévvel szerepel a beszerzett püspökök listáján. In: Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990. Corvina, 1956-os Intézet. Budapest, 2008. 288, 291.

⁴ Mester István római prelátus közlése Adriányi Gáborral, 1971-ben. Értesüléseit Kovács püspöktől kapta. In: Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty-

„Következményeiben még végzetesebb lépése volt a Szentszéknek több, a rendszert kiszolgáló beépített ügynöknek a püspöki kinevezése, illetve előléptetése. Köztük a legprominensebb a már többször is említett Brezanóczy Pál volt, 1959 óta az egri érsekség kormányzója. Püspöki kinevezése az 1964-es megállapodásnál úgy jött létre, hogy a kormány kijelentette, nélküle nincs megegyezés. Alapos teológiai képzettsége és intelligenciája ellenére karrierista, gátlástalan törtető volt. »Kékes Pál« fedőnéven 1958 óta beépített ügynök. Botrányos erkölcsi viselkedéséről már volt szó.⁵ Mint a békepapi mozgalom egyik vezetője és Miklós Imrének tegezõ barátja, nemcsak azt tette lehetővé, hogy a pártállam a legnagyobb mértékben egyházmegyéjét áshatta alá, hanem azt is, hogy a püspöki kar többnyire behódoló, szégyenletes nyilatkozatai 1964 és 1972 között az ő tollából jelenhettek meg.”⁶

„A Szentszék a jelenlegi rendszer hűségese kollaboránsait jutalmazza, mint Mons. Hamvast, kalocsai érseket és Mons. Brezanóczyt, egri érseket. Mindketten a békepapi mozgalomhoz tartoztak, és mint a hatalmon lévők utazó követei működtek Vietnamtól Moszkváig. Amikor 1964-ben Mons. Hamvas érsekké és Mons. Brezanóczy Rotariai c. püspökké lett kinevezve, hatalmas sokkot váltott ki a hazai katolikus közvéleményben: a Szentszék jóváhagyja a kollaboránsok magatartását és helyteleníti ezáltal hallgatólagosan azoknak a papoknak a viselkedését, akik az egyházhoz való hűségüket határtalan áldozatokkal bizonyították.”⁷

Mindszenty bíborossal összefüggésben – egészségügyi ok kapcsán – 1965. szeptember 14-i dátummal újabb előterjesztés került a Politikai Bizottság elé. Ez arról számolt be, hogy augusztus 28-án az amerikai követség ügyvivője közölte a külügyminisztérium illetékesével, hogy Mindszenty bíboros súlyosan megbetegedett. A nagykövetség kérésére a magyar hatóságok lehetőséget adtak négy amerikai orvos beutazására, akik megállapították, hogy a bíboros fertőző tüdőbetegsége kiújult, és közben tüdővérzést is kapott. Túl van az életveszélyen, de az állapota továbbra is súlyos. Szeptember 4-én az amerikai ügyvivőnek a külügyminisztérium illetékes miniszterhelyettesével folytatott beszélgetése során kitűnt, hogy az amerikai kormány a Mindszenty-kérdést szemmel láthatóan szeretné megoldani. Az Állami Egyházügyi Hivatalnak a külügyminisztérium kérésére készített egyik későbbi feljegyzése szerint vatikáni kezdeményezésre 1965. szeptember 13-17-ig folytak a Mindszenty-ügyben tárgyalások Budapesten. A tárgyalások összefüggésben voltak Mindszenty megbetegedésével. Végül a vatikáni megbízott a kérdés rendezését nem nyilvánította sürgősnek.⁸

ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 36. /XXIII. János pápa képes volt azt mondani Mindszentyre, hogy *liquidare* – egy olyan emberre, akit a kommunisták összeverték, megkínóztak! Teljesen fellazították az egyházi életet és szétszüllesztették, a hitéletet, mindent tönkretettek. Erkölcstelen papokat raktak vezető helyekre, akik zsarolhatók voltak./

⁵ „Még szomorúbb volt az a tény, hogy Brezanóczy, akit 1958-ban »hazafias alapon« szerveztek be, egy széles papi körben közismert intim viszonyt folytatott egy házasság nővel.” Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 53.

⁶ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 71-72.

⁷ Mester István betérjesztése a Vatikánhoz. Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 173-182. http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/AG_Mindszenty_115.html

⁸ M. Szebeni Géza: A Mindszenty-ügyek 1. (1949-1971) Magyar Szemle XVII. évfolyam 11-12. szám 2008. december www.mindszenty.hu

Két évvel később – egy másik esemény kapcsán – újfent napirendre került Mindszenty bíboros ügye. Agostino Casaroli 1967. szeptember 22-én közölte a római magyar nagykövettel, hogy értesüléseik szerint az új amerikai nagykövet október 15-18-a között elfoglalja budapesti állomáshelyét. Tekintettel arra, hogy évekkal ezelőtt Mindszenty bíboros azt a véleményét közölte a Szentszékkal, hogy az amerikai-magyar viszony helyreállása után nem maradhat a jelenlegi helyén, számítani kell arra, hogy Mindszenty bíboros a saját elhatározásából elhagyja az amerikai nagykövetség épületét. Ez új helyzetet teremt, amelynek mindenki számára kellemetlen következményeit el kívánják kerülni. Casaroli hozzáfűzte, hogy a pápa bízik abban, hogy Mindszenty bíboros Rómába jön, és meg tudja győzni őt arról, hogy tartsa magát a megállapodásban vállaltakhoz.

A jelentésről szóló vitában (ez alkalommal az MSZMP KB⁹ titkársága is foglalkozott a kérdéssel) Kádár kijelentette, hogy a Politikai Bizottság által az előző ülésen elfogadott álláspont a helyes, nem kell változtatni. Őszerinte az a lényeg, hogy „Mindszenty szűnjön meg esztergomi érsek lenni”. Ha megszűnik esztergomi érsek lenni, teljesen alárendelt kérdéssé válik, hogy hol van. Ennek alapján kell tárgyalni. A következő kérdés, hogy „Mindszenty innen úgy nem mehet el, hogy a Vatikán érte valamiféle garanciát ne vállaljon. Harmadik: ha úgy alakul a helyzet, hogy ezt nem sikerül rendezni, Mindszenty kijön az amerikai követségről az utcára, akkor mi Mindszentyt börtönbe nem csukjuk, hanem közigazgatási eljárás alá vonjuk.”¹⁰

A Vatikán 1967-ben *Mindszenty bíboros tudta nélkül* adott garanciát a magyarországi kommunista rezsimnek Mindszenty bíboros elhallgattatása kérdésében.

1967. október 10-én, a Politikai Bizottság ülésén Nyers Rezső – Kádár János szándéka szerint és ahhoz kapcsolódóan – ugyancsak nyilatkozott a magyar prímás hivatalfosztásának ügyében. „Elmondom, mit tartok én helyesnek: olyan megoldást kell keresnünk, amely biztosítja a mi két érdekünk érvényesülését. Egyik: Mindszenty ne szólhasson bele a Magyar Népköztársaság belügyeibe. Másik: ez a megoldás olyan legyen, amely a Magyar Népköztársaság presztízsét fenntartja (...) Ebből a szempontból én a probléma megoldásának kulcsát nem a garanciában látom, hanem abban, hogy milyen lesz az ő jogi helyzete, milyen pozícióból beszélhet. Egyetértek, hogy kérjünk garanciát, de nem ez a kérdés kulcsa, hanem az, hogy ne maradjon prímás. Ebben nem szabad engedni.”¹¹

Ezt követően, Casaroli (...) 1967. október 14-én “Emlékeztető”-t adott át a római magyar nagykövetnek; ebben “a pápa, mint a katolikus egyház legfőbb vezetője, teljes befolyását latba veti, hogy Mindszenty, miután elhagyta az országot, ne avatkozhasson be a magyar egyház életébe, ne nyilatkozzon a Magyar Népköztársasággal és kormánnyal szemben, tartózkodjon ellenséges tevékenységtől, és ne akadályozza a magyarországi katolikus egyház

⁹ Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága

¹⁰ M. Szabó Géza: A Mindszenty-ügyek 2. (1949-1971) Magyar Szemle XVII. évfolyam 1-2. szám 2009. február www.mindszenty.hu

¹¹ Nyers Rezső 1967. október 10. Az MSZMP PB ülésén rögzített jegyzőkönyv. In: Szabó Csaba: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár 2005. 323. <https://mek.oszk.hu/14100/14101/14101.pdf>

működését.”¹² „A garanciák megfogalmazásánál a pápa személyes kötelezettségét azért emelték ki, hogy így a garancia a legmagasabb színvonalon biztosítva legyen.”¹³

Következő állomásként a Politikai Bizottság 1971. április 21-én tűzte napirendjére Péter János külügyminiszter VI. Pál pápánál tett látogatásáról készült jelentését. Ez volt az első pápai audiencia, amit a Szentszék magyar külügyminiszternek biztosított. Ugyanakkor a jelentést teljesen elképesztővé teszi, hogy Péter János olyan állításokkal tűzdelt meg szerzeményét, amelyek megtörténte teljesen kizárt. Sajnos, az audienciáról készített szentszéki feljegyzés egyelőre nem kutatható. Azt ma már csak találgatni lehet, hogy a külügyminiszter miért terjesztett képtelenségekkel megtűzdelt jelentést az ország főhatalmával rendelkező testület elé, és azt is, hogy ez a testület miért fogadta el ezt a jelentést. Ettől függetlenül a dokumentum jelentőségét kiemeli az a tény, hogy ez az audiencia lendítette a Magyarországról történő végleges távozásig Mindszenty bíboros ügyét.¹⁴

A Politikai Bizottság 1971. szeptember 7-én tartott ülésén megszületett a megoldás a primás sorsát illetően. Miklós Imre, az ÁÉH¹⁵ akkori elnöke, a magyar-vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban beszámolójában elmondta: „A múltkor arról volt szó, hogy Mindszenty jövő év márciusában lemond. Szóvá tettem ezt is a megbeszélésen (...) Erre ők azt mondták, ez így lesz, tehát megerősítették.”¹⁶

„Az amerikaiak is szívesen szabadultak volna a primástól, hiszen egyik jelentős tényezője, akadálya volt (...) a magyar-amerikai kapcsolatok rendezésének. Ugyanakkor a problémát csak úgy oldhatták meg, hogy tekintettel kellett lenniük Mindszenty József nyugati népszerűségére, hírnevére. (...) a harmadik érdekelt fél, a Magyar Népköztársaság számára jelentett a Mindszenty-ügy a legkevesebb problémát.”¹⁷

Mindszenty bíboros VI. Pál pápával történt levelezéséből mindvégig megmutatkozik a Szentatya iránti engedelmsége, valamint kérése arra vonatkozóan, hogy állását (az esztergomi érseki széket) mindvégig megtarthassa. Az országból való kényszerű távozása következtében pedig – amint írja – lehetővé válna az emigráns, száműzött magyarok felkeresése a világban. Az Egyesült Államok elnökének „udvarias” levelét a követségi menedéjog tekintetében pedig szomorúan veszi tudomásul.¹⁸

¹² Mészáros István: Mindszenty és az „Ostpolitik”. Kairosz Kiadó, Budapest, 2001. 123; Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 82; Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 126-130.

¹³ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 82.

¹⁴ M. Szebeni Géza: A Mindszenty-ügyek 2. (1949-1971) Magyar Szemle XVII. évfolyam 1-2. szám 2009. február www.mindszenty.hu

¹⁵ Állami Egyházügyi Hivatal

¹⁶ Szabó Csaba: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár 2005. 47, 435.

¹⁷ Szabó Csaba: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár 2005. 45.

¹⁸ Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez. Magyar Közlöny és Lap- Könyvkiadó, Budapest 2008.

Mindszenty bíboros 1971. szeptember 28-án elhagyja az amerikai (akkor már) nagykövetséget és lépi át száműzöttként a nyugati országhatárt,¹⁹ gépkocsival Bécsbe megy, Bécsben pedig repülőgépre száll és megérkezik Rómába, ahol VI. Pál pápa a Torre di San Giovanniiban szállásolja el. Ez a vatikáni kertekben egy középkori torony, amit XXIII. János pápa nagy költséggel modernizált, átalakított, hogy nyáron ott üdjön. Talán lakott ott kétszer életében. Mindenesetre úgy lehet nézni, hogy ez a Torre di San Giovanni az előkelő vendégek vendéglátását szolgálja. Mindszenty ott volt három hétig, ő azonban már korábban is azt mondta, amennyiben kiviszik, akkor a Pázmáneumban óhajt letelepedni.²⁰

Rómából 1971. október 23-án érkezett vissza Bécsbe, a Pázmáneumba, ahol véglegesen letelepedett. Innen kereste fel és lelkileg buzdította a világon szétszóródott magyarokat. Lelkipásztori útjai alkalmával minden esetben kitért a magyarországi katolikus egyház és a magyar nemzet súlyos helyzetére is. A magyarországi kommunista rezsime ez módfelett ingerelte és egyre inkább követelte a Vatikántól a primás elhallgattatására adott garanciáit. „1972. október 10-én hozta a bécsi nuncius Mindszenty tudomására, hogy a Szentszék az ő kiutazásakor garanciát adott a kormánynak, hogy semmi olyat külföldön nem tesz, vagy mond, ami a magyar kormány érdekeit sérti. Ez a hír Mindszentyt természetesen módfelett felháborította, elsősorban azért, mert erről Zágón prelátus neki a budapesti tárgyalások alkalmával egy szót sem szólt, holott ez neki kötelessége lett volna. Ha tudott volna róla, ő ezt a feltételt sohasem fogadta volna el.”²¹

Mindszenty hivatalfosztásának előzményeiben a magyar püspökök is involválva voltak. Pullai Árpád a Központi Bizottság Külügyi Osztályának titkára 1974. március 19-én erről így számolt be: „Nagyra értékeljük, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1973 őszén a pápához küldött levélben – amelyet valamennyi püspök aláírt – kérte, hogy Mindszenty Józsefet mentsek fel az esztergomi érseki székből.”²² Ugyan részben kommunista nyomásra, de a magyarországi *püspökök* is kérték Mindszenty hivatalfosztását! Az egyházüldözést a kommunista rendszer a püspökökkel, tehát az egyházon belülről hajtotta végre, amely az egyháztörténelemben egyedülálló, szomorú tény!

Mindszenty József Rómában *egyértelmű* ígéretet kapott VI. Pál pápától arra vonatkozólag, hogy mindenkor ő marad az esztergomi érsek. Ezzel szemben már ezt megelőzően, 1971 nyarától a magyarországi kommunista rezsim részéről határozottan megfogalmazódott a primás lemondatásának igénye. „A Mindszenty-ügy végleges rendezése politikai érdekünk. (...) A Vatikán azáltal, hogy Mindszentyt rehabilitálása nélkül kénytelen elvinni Magyarországról, objektíve elismeri a Mindszenty-féle politika kudarcát és teljes csődjét. Ugyanakkor mi (...) elértük a reálpolitikát folytató püspöki kar jogait korlátozó 1957. évi

¹⁹ Adriányi Gábor: Miért és hogyan hagyta el Mindszenty József a budapesti amerikai nagykövetséget? In: Török József: (szerk.): Mindszenty József emlékezete. Budapest, Márton Áron Kiadó, 1995. 73-89.

²⁰ Emilio Vasari: Der verbannte Kardinal. Mindszenty's Leben im Exil. Wien, München, Verlag Herold, 1977.

²¹ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 145.

²² Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 144; Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 194, 213.

pápai dekrétumok megszüntetését, a Mindszentyvel szemben álló progresszív politikai vonalat képviselő papok rehabilitálását. (...) Nem igényeljük, hogy Mindszenty elutazása előtt lemondjon esztergomi érseki, illetve primási tisztéről, elvárjuk viszont, hogy a Szentszék tegyen kötelező ígéretet (...) arra, hogy legkésőbb 1972. március végéig, amikor Mindszenty betölti 80. évét, nyugdíjba helyezik és felmentik az esztergomi érseki és az ezzel járó primási tiszte alól.”²³

Ehhez kapcsolódik Adriányi Gábor egyháztörténész személyes visszaemlékezése is, aki később maga is jelen volt az emlékiratok könyvbemutatóján. <Amikor elhagyja Mindszenty Rómát, akkor történik ez az ominózus, a mai napig, azt kell mondani, vitatott esemény: amikor a pápa a sekrestyéből – a magánkápolna mellett – kiküld mindenkit, csak Zágón van ott, mint tolmács, Mindszenty és a pápa. És akkor a pápa azt mondja neki, hogy „*Tu es et restas primas Hungariae*” (Te vagy és maradsz Magyarország primása). Először olaszul, azután latinul. Megkérte Zágont, fordítsa le neki: „*Te esztergomi érsek, Magyarország primása vagy és maradsz!*” Ezzel bocsátotta el, aztán mantellóját adta, a bíborosi mantellusát, mert hideg égövre megy. Mindszenty kérte Zágont, hogy adja neki azonnal írásba, amit a pápa mondott.²⁴ Meg is csinálta Zágón. Különben egy évre rá, hogy ez történt, Zágón, aki nekem rektorom volt, nekem pontosan úgy mesélte el, mint ahogyan később Mindszenty emlékirataiban megírta. Ismeretes, hogy Casaroli az emlékirataiban azt írja, hogy el nem tudja képzelni, hogy VI. Pál pápa ilyesmit mondott volna.²⁵ Hiszen abban egyeztek meg ugye – titokban, Mindszenty háta mögött –, hogy két éven belül vagy lemond Mindszenty vagy a pápa megfosztja püspökségétől. Most Mészáros István kollégám azt írja a Vatikán keleti politikájával kapcsolatban, hogy félrevezették a pápát, nem tudott róla.²⁶ Dehogynem, sajnós tudott róla! Semmi bizonyítéka nincs annak, hogy ő nem tudott volna róla. Természetesen tudott róla! A pápa egyszerűen abból indult ki, hogy Mindszenty van annyira engedelmes fia az egyháznak, hogy el fogja fogadni azt, amit ő kér tőle, vagyis hogy mondjon le a püspökségről. De mikor Mindszenty erre nem volt hajlandó, egyszerűen megfosztotta hivatalától.>²⁷

A pápa és a Vatikán kommunista rendszerekről történt hiteles tájékozottságát több tény is alátámasztja: egyrészt magyar titkosszolgálati jelentésekből kiolvasható, hogy a Vatikán az emigrációs papi és civil személyektől kapott számtalan levélből, nyugat-európai

²³ Szabó Csaba: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár 2005. 47, 419-421.

²⁴ Dr. Zágón József prelátus erről szóló emlékeztetőjének dokumentuma Msgr. Mészáros Tibor irataiban megtalálható. In: Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972-1975). Abaliget, Lámpás Kiadó, 2000. 675. – nevezett dokumentum csak a könyv *nyomtatott* formájában került közlésre. A könyv elektronikus formájának lelőhelye: Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár <http://www.ppek.hu/k248.htm>

²⁵ Agostino Casaroli: A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok (1963-1989). Budapest, Szent István Társulat, 2001. 161-162.

²⁶ Mészáros István: Állok Istenért, egyházért, hazáért. Budapest, METEM, 2000. 150.

²⁷ Adriányi Gábor: Mindszenty József bíborossal kapcsolatos személyes emlékeim. Előadás a Budapest-Rákosszentmihályi plébániateremben 2010. április 17-én. In: Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára. Hittel a Nemzetért Alapítvány • Budapest, 2015. I. <https://mek.oszk.hu/18300/18324/> 20-21.

hírügynökségi jelentésekből, az ugyancsak nyugat-európai sajtóból, valamint az olasz katonai elhárítástól (kémelhárítás) szerzett információkból megkapta a helyzet ismeretéhez szükséges és elégséges (sőt, annál még több) tájékoztatást.²⁸ Másrészt, a közelmúltban publikált, Mindszenty József által az Amerikai Egyesült Államok (nagy)követségről a Vatikánba írt levelek révén a pápa és környezete hiteles információkat nyert egy modern kori hitvalló (*confessor*) tanúságtétele alapján is.²⁹ Mindezek ismeretében a Vatikán részéről *semmilyen tájékoztatlanságról* nem lehetett szó!

A trentói egyetemes zsinat³⁰ /1545-1563/ mondta ki azt, hogy érseket nem lehet másképpen, csak kánonjogi per lefolytatása keretében megfosztani az érseki címétől. Ezért is volt törvénytelen Mindszenty József hivatalfosztása.³¹ A vatikáni monsignoréknak és VI. Pál pápának saját tapasztalatból fogalma sem volt arról, hogy a szovjet érában mi volt, mit kellett itt átélni! Mindszenty József az egyetlen magyar primás, akit a pápa megfosztott érseki címétől! Ez még az egyházjog szerint is érvénytelen! Egy ilyen esethez szabályos per kellett volna. De ott mit mondtak volna vádként? Egyházi törvény ellen vétett? Erkölcsei törvény ellen vétett? Vagy azt mondták volna, hogy ez (a keleti) politika?³² Soha ilyen korszak nem

²⁸ Vatikáni garanciák a magyarországi bolsevik rezsimnek. In: Krajsovsky Gábor: Magyar felelősségünk elől elmenekülni nem lehet. Csehimindszent, 2016. május 14. Konferencia előadás szerkesztett változata. 24-27. http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/KG_Mindszenty_130.pdf

²⁹ Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, primás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló, Budapest, 2016.

³⁰ Adriányi Gábor: Az egyháztörténet kézikönyve. Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae IV. Auróra Könyvek München, 1975. 153-155.

http://www.ppek.hu/konyvek/Adrianyi_Gabor_Az_egyhaztortenet_kezikonyve_1.pdf

³¹ 1973. december 26-án – éppen letartóztatásának 25. évfordulóján – vette át Mindszenty József azt a (december 18-i keltezéssel íródott) pápai levelet, amelyben VI. Pál pápa tudomására hozza, hogy az esztergomi érseki széket megüresedettnek nyilvánította. Mindszenty bíboros kérte a pápát, hogy helyezze hatályon kívül intézkedését. Nem ez történt, hanem – a bíboros kirakatperének 25. évfordulóján, 1974. február 5-én – szinte az egész keresztény világ megütközésére, nyilvánosságra hozták az érseki székéből történt eltávolítását. In: Mindszenty József: Emlékirataim. Helikon Kiadó 2015. Szerkesztő: Soós Viktor Attila. 519. Lásd ehhez még: Erdő Péter: Egyházjog. Szent István Társulat • Budapest, 2013. 164, 281. http://www.ppek.hu/konyvek/Erdo_Peter_Egyhajzjog_1.pdf 590 A hivataltól való megfosztás (privatio) olyan elmozdítás, melyet büntetendő cselekmény *büntetéseként* végeznek (196. k. 1. §). Móját és hatálybalépését a büntetőjogi kánonok előírásai (1341–1353. k.) szabályozzák (196. k. 2. §). **1096** Ugyancsak módjában áll a pápának (vö. 1405. k. 1. § 3) súlyos büntetendő cselekmények miatt a püspököt *megfosztani* hivatalától (vö. 196. k.). Ezért a CIC a püspöki szék megüresedésének módjai között a megyéspüspök halálán kívül a pápától elfogadott lemondást, az áthelyezést és a megfosztást (privatio) említi (416. k.). Az Egyházi Törvénykönyv. Fordította Erdő Péter. Szent István Társulat • Budapest, 1985. 242. http://www.ppek.hu/konyvek/Az_Egyhazi_Torvenykonv_1.pdf 1342. kán. – 1. §. Valahányszor megfelelő okok akadályozzák, hogy bírói eljárást folytassanak le, a büntetést ki lehet mondani vagy ki lehet nyilvánítani peren kívüli határozattal; büntető övintézkedéseket és vezekléseket pedig bármely esetben lehet határozat útján alkalmazni. **2. §. Határozat útján nem lehet kimondani vagy kinyilvánítani örökre szóló büntetéseket, sem olyan büntetéseket, melyeknek határozat útján való alkalmazását az őket elrendelő törvény vagy parancs tiltja.** (Kiemelés: KG)

³² Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004.

volt még a történelemben, hogy *az egyházat belülről, a püspökök üldözzék*, akik abban az időben Magyarországon nagyrészt az állambiztonság ügynökei, hírszerzői voltak!³³

Még a legoptimistább becslés szerint is a püspöki kar 64%-a hálózati személy volt! (...) 1969 után mindenesetre az érsekek minimum 80%-a ügynök volt.³⁴ Mindezt alátámasztandóan, a továbbiakban közlésre kerül a Pápai Magyar Intézet (PMI) 1964-es, kizárólag a magyarországi kommunista rezsim érdekeit szolgáló „megállapodás”-t követő, 1964 és 1987 közötti rektorainak az állambiztonság szerveinél nyilvántartott fedőnevükkel történő megnevezése is.³⁵

A közreadás szerzője, Szabó Gyula fent nevezettekkel kapcsolatosan az alábbi, elgondolkodtató megállapítást teszi:

<Érdekes, hogy a PMI rektorai (többnyire – KG) rövid életűek voltak. Zemplén György 67, Fábíán Árpád 60, Bagi István 55, Dankó László 60 évet élt. Ha ez egy esetben fordult volna elő, bizonyára a „véletlen” művének tekinthetnénk; mindannyian korán elmentek az élők sorából. A lelkiismereti és idegi terheket nem tudták elviselni s ez felőrölte őket, vagy más oka is lehetett viszonylag korai haláluknak? Valószínűleg nem lehet büntetlenül karrieristának lenni. A hívó ember esetében pedig Isten előtt is el kell számolni mindennel. Aki ezzel szembesül, vagy megtér és megváltozik, vagy belülről felőröldik és tönkremegy. Valószínűleg ezen a folyamaton mentek keresztül a PMI (fent felsorolt – KG) rektorai, s elképzelhető, hogy ezért haltak meg (viszonylag – KG) nagyon fiatalon.>³⁶

Az angliai lelkipásztori út, az emlékiratok megjelenése és a hivatalfosztás

Az alábbiakban az akkori kommunista világ egyik legrettegettebb könyvének, Mindszenty József emlékiratainak a megjelenésével és az emigrációban megtett angliai lelkipásztori út alatt történetekkel kapcsolatos események következményeiről olvashatunk olyan dokumentumrészleteket, amelyeknek hatására megérett a végső vatikáni döntés, Mindszenty bíboros hivatalfosztása.

³³ Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990. Corvina, 1956-os Intézet. Budapest, 2008. 288-289, 291-292.

³⁴ Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990. Corvina, 1956-os Intézet. Budapest, 2008. 291.

³⁵ Szabó Gyula: A Pápai Magyar Intézet, mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája (1963–1989) Püski – Budapest, 2011. 71-103.

1964-1965: **Dr. Csepregi Ignác** (III/I-es fedőneve „*Novák Rudolf*”, III/III-as fedőneve „*dr. Szabó*”)

1965-1968: **Dr. Zemplén György** (III/I-es fedőnevei „*Wittmann Karl*”, „*Zoltán János*” / „*Jánosi Zoltán*”)

1968-1972: **Dr. Fábíán Árpád** (III/I-es fedőneve „*Beron Ludwig*”, III/III-as fedőneve „*Alfonz*”)

1972-1979: **Dr. Bagi István** (III/I-es fedőneve „*Blanc*”)

1979-1987: **Dr. Dankó László** (III/III-as fedőnevei „*Körmöczi*”, „*Bajai Péter*”)

III/I – BM hírszerzés, III/III – BM belső elhárítás, 1962 és 1989 között

³⁶ Szabó Gyula: A Pápai Magyar Intézet, mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája (1963–1989) Püski – Budapest, 2011. 89.

Az alábbiakban Józef Mackiewicz könyvéből,³⁷ illetve a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára anyagaiból szerepelnek idézetek Mindszenty bíboros angliai lelkipásztori útjával kapcsolatosan. A londoni Heenan bíboros, valamint a 130 parlamenti képviselő – ellentétben a kommunista rendszerek általános elismerésének sajnálatos akkori gyakorlatával – bátran kiállt Mindszenty bíboros modern kori hitvalló mellett.

1973 júliusában Mindszenty bíboros, Anglia és Wales primásának meghívására Londonba utazott, és ünnepi szentmisét celebrált a westminsteri székesegyházban. Az istentisztelet alatt Heenan bíboros többek között a következőket mondta prédikációjában: „A kommunista diktatúra elleni tiltakozás divatjamúlt gesztussá vált. Most csak a fajüldözők ellen szokás tüntetni. Ma mégsem a rasszizmusról, hanem a vallásüldözésről fogok beszélni. A száműzött bíboros jelenléte székesegyházunkban azt bizonyítja, hogy amíg ő száműzetésben marad, addig a világ nem felejtheti el azt, hogy a kommunizmus a vallás engesztelhetetlen ellensége. Mi, akik szabadságban élünk, nem nyugodhatunk meg abban, hogy bármilyen hitfelekezet férfi vagy női tagjai hitükért üldöztetést szenvedjenek. Ha a világgkommunizmus valóban békét akar, hagyjon fel az üldözéssel. Hívják vissza a hazájába Mindszenty bíborost, térjen meg a népéhez, melynek atyja és hőse is egyben”.

A továbbiakban Anglia primása elítélte a kommunista vallásüldözést, amelyről hallgat a nyugati sajtó. Kijelentette, hogy Mindszenty bíboros látogatása mindenkit emlékeztet a szenvedő hittestvérek iránti kötelezettségekre. „Nekünk, – mondta, – akik a szabadságban élünk, nincs jogunk pihenni mindaddig, amíg bármiféle vallás híveit is üldözik.”

„Hallgassátok a divatjamúlt prédikációt” című vezércikkében a következőket írja a londoni Daily Mail: „A tapasztalt államférfiak lenézik Mindszentyt, mint a hidegháborús reakció maradványát; a pragmatikus egyházi vezetőket zavarba hozza a kitartása. Mindszenty bíboros az ellenállás élő, zavarba ejtő szimbóluma, óva int minket a cinizmustól, ami érezhető az »enyhülés« szövegeiben, valamint a kereszténység és a kommunizmus közti kompromisszumokkal együtt járó hazugságokban.”

Az angliai egyházi és állami vezetők – a Szabad Európa Rádió Élő Egyház adásában elhangzottak tudósítása szerint – egy minden elképzelést felülmúló ünnepélyes fogadást rendeztek a magyar főpap tiszteltére. Winston Churchill, a második világháború miniszterelnökének unokája kiáltványt terjesztett a parlament elé, amelyet több mint 130 munkáspárti és konzervatív képviselő írt alá és a következőképpen hangzik: „E képviselőház emlékeztet arra, hogy mily félelmet nem ismerően szállt szembe Mindszenty kardinális mind a náci, mind pedig a kommunista elnyomással és ezért miként szenvedett börtönt és üldöztetést. Tiszteleg előtte, mint az európai demokrácia és szabadság egyik kiváló védelmezője előtt, és melegen köszönti őt fogságából való szabadulása óta tett első angliai látogatása alkalmából.”³⁸

³⁷ Józef Mackiewicz: A Vatikán a vörös csillag árnyékában. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2012. 43-44. http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/JM_Mindszenty_125.html

³⁸ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 492. http://ppek.hu/szit-pdf/Mindszenty_Emlékirataim_facsimile.pdf Helikon Kiadó, Budapest, 2015. (Sajtó alá rendezte: Kovács Attila Zoltán és Soós Viktor Attila) 512. MNL OL ÁEH XIX-A-21-c 61. d. 17.1 Mindszenty József hercegprimás 132. Mindszenty visszavonulása. Szabad Európa, 1974. február 5. Állami Egyházügyi Hivatal Adattár.

Fél évvel később, 1974-ben, február végén, Anglia primása, Heenan bíboros még egyszer bátran kiállt mellette. Figyelmen kívül hagyva azokat az eseményeket, amelyek közben az egész világ katolikusait megrázták, a hívekhez intézett pásztorlevelében kijelentette: „Idehívtam közéték Mindszenty bíborost, hogy elmondja nektek az igazat arról, milyen az élet a kommunisták uralma alatt. Nem szent a kapitalizmus, lehet törekedni a rendszer megváltoztatására, de örültség lenne kommunizmussal felváltani a kapitalizmust.”

XI. Pius Divini Redemptoris kezdetű enciklikáját idézve Heenan bíboros óva intett „az aktivistáktól, a kommunistáktól, a trockistáktól, a maoistáktól, az anarchistáktól, a forradalmi marxistáktól, még ha papok közül kerülnek is ki, akik az evangéliumtól, a Mester tanította szeretettől távol álló forradalmi ideológiát hirdetnek.”

Az angol bíboros kijelentéseit némelyek úgy kommentálták, mint az aktuális vatikáni politikával való nyílt ellenszegülést. Mert épp akkor érte a katolikus világot VI. Pál döntése nyomán egy váratlan és különösen fájdalmas erkölcsi csapás.

Mindszenty bíboros emlékiratainak tanulsága szerint is, a hivatalfosztásához vezető egyik kiváltó ok – az 1967-es,³⁹ valamint 1971-es,⁴⁰ vatikáni részről a kommunistáknak Mindszenty bíboros tudta nélkül tett garanciaígéretein és az Emlékirataim kiadatásán túlmenően – ez az angliai út volt. Erről a bíboros emlékirataiban így ír: „Szinte nem is kétséges, hogy a magyarországi kommunista rendszert megnyilatkozásaimnál is jobban ingerelték az angol bíboros beszéde és az angol politikai tényezők nyilatkozata. Így az angliai utam után a Vatikán újabb és még erősebb ostrom alá került; lemondatásomat és megrendszabályozásomat követelték. Emlékirataim ügye is itt kapcsolódott bele az eseményekbe.”⁴¹

Mindszenty bíboros meglátását igazolja Mészáros Tibor későbbi, bizalmas forrásból származó közlése is. Ez azon a napon történt, amikor Rómában járt a pápánál, Mindszenty bíboros lemondatásának megakadályozása érdekében. A pápai kihallgatást követően egy bíborossal⁴² való találkozásán tudomására jutott belső információkat így örökíti meg: *„Délután találok egy másik monsignoreval, aki bár nem aktív résztvevője az ügyeknek, de jól ismeri. Ő világosított fel a következőkről; először is arról, hogyha a magyar kommunisták nyomása nagy is, hogy kezükbe kaparinthassák az állami egyházügyi hivatal révén a magyar primás tekintélyét, ez csak egy kísérője az egész ügynek. Róma akkor határozta el magát Mindszenty lemondatására, amikor bizonyossá vált, hogy az emlékiratait kiadja. Ez a római monsignore megmagyarázta nekem, hogy a római leveleket more romano, vagyis római módra kell értelmezni. Ők nem jönnek a nagy ágyúval! Ők nem jönnek mindjárt kemény*

³⁹ 1967. október 14. In: Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 126-127.

⁴⁰ 1971. április 16. In: Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 147, 154, 170*, 181, 187. *„A Szentszék biztosítja a Magyar Népköztársaság Kormányát, hogy Mindszenty József bíboros, miután elhagyta Magyarországot, tartózkodni fog attól, hogy akár közvetlenül, akár közvetve beavatkozzék a magyarországi katolikus egyház életébe és ügyeibe, ellenségesen nyilatkozzék vagy tevékenykedjék a Magyar Népköztársaság és Kormányára iránt.” – részlet a Giovanni Cheli és Miklós Imre által Budapesten 1971. szeptember 9-én aláírt megállapodásból. Mindszenty József: Emlékirataim. Helikon Kiadó, Budapest 2015. (Sajtó alá rendezte: Kovács Attila Zoltán és Soós Viktor Attila) 514. Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 101.

⁴¹ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 492. Csonka Emil: A száműzött bíboros. Babits Kiadó, Szekszárd, 1993. 119-120.

⁴² Mészáros Tibor nem említi a nevét.

követelésekkel, hanem mondataikat nagyon finoman, inkább feltételes módban fogalmazzák meg. Így értelmezhető a Szentatyának a kijelentése, amely a múlt nyáron hangzott el, miszerint az Emlékiratok megjelenítése a Mindszenty személye elleni támadásokat csak fokozni fogja, és bosszút vált ki a magyar egyház ellen. Ez már ezt az irányt jelezte, amit a mindenszentekkor kelt személyes levelében ki is mond. Róma nem engedheti meg, hogy egy hivatalban lévő érsek vagy prímás egy mai rendszerrel szemben, bármily istentelen legyen is az, egy ilyen súlyos vádirattal álljon elő, amikor ő maga ezt a rendszert már elismerte. A kettő összeegyeztethetetlen, incompatibilis. (...) Róma akkor határozta el magát erre a lépésre, amikor a német Spiegelben megjelent az a hír, hogy a prímás megkötötte a szerződést emlékiratainak⁴³ kiadására Ullsteinékkal és a McMillan céggel.”⁴⁴

A hivatalfosztás közvetlen előzményét képezte még az is, hogy Mindszenty bíboros angliai útja alkalmával 130 angol parlamenti képviselő lépett fel a kommunizmus ellen hivatalos formában, nyilatkozattal – erről Mindszenty bíboros természetesen nem tehetett.⁴⁵ Ez a két tény a pápát az ez ügyben való végső lépésre indította.

A lemondatást magyarországi belső egyházi vonalon is előmozdították. Mindszenty József „Napi jegyzetek” című munkájában (az 1944-es püspökszentelésére emlékezve) a következőt írja: „A direktórium hallgat róla. Ez csak hagyján, de Hamvas és Kovács Sándoréról is hallgat – *propter me*. Eljutottunk odáig, hogy amíg másfél évtizedig a kommunisták és baloldaliak támadtak, ma a modern katolicizmus végzi ezt – amazok segítségével és örömeire. Ahogy elviseltük azt, Isten kegyelmével ezt is.”⁴⁶

Ilyen, a „modern katolicizmus” felől jövő támadás Cserhádi József pécsi megyéspüspök 1973-ban kelt, VI. Pál pápához intézett levele is,⁴⁷ amely Mindszenty bíboros dezavualására tesz kísérletet. Ez a levél a magyar katolikus egyház részéről egyben az akkori elnyomó hatalom és a vatikáni keleti politika melletti teljes kiállás is volt. Erre a megnyilatkozásra a magyarországi kommunista rezsim, a maga szempontjából, mint pozitívumra, a későbbiekben hivatkozott is.⁴⁸ A levél teljes szövege a következő:

⁴³ A magyar nyelvű kiadás joga a Weller Publishing kiadót, a német nyelvűé a Propylaent, az angol nyelvűé pedig a Mc Millan céget illette. Mindszenty bíboros későbbi nyilatkozata szerint csak a német nyelvű kiadásból a megjelenést követő tíz napban 25 ezer példány fogyott el!

⁴⁴ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975). Abaliget, Lámpás Kiadó, 2000. 165-166. Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár <http://www.ppek.hu/k248.htm>

⁴⁵ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 145.

⁴⁶ Mindszenty József: Napi jegyzetek. Budapest, Amerikai Követség 1956-1971. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1979. 379.

⁴⁷ MNL OL ÁEH XIX-A-21-c 61. d. 17.1 Mindszenty József hercegprímás 106. Mindszenty Londonban. MTI. 1973. július 13–17. (távirat gyűjtemény) Állami Egyházügyi Hivatal Adattár.

⁴⁸ Itt minden bizonnyal az ismertetett, Cserhádi József (akkor a Magyar Püspöki Konferencia titkára) aláírásával ellátott, 1973. október 14-i keltezésű levélről van szó, amelyre Pullai Árpád (a Központi Bizottság akkori külügyi titkára) az MSZMP KB 1974. március 19-i ülésén a következőképpen hivatkozik: „Nagyra értékeljük, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1973 őszén a pápához küldött levelében – amelyet valamennyi püspök aláírt – kérte, hogy Mindszenty Józsefet mentse fel az esztergomi érseki székből. (...) Majd ez év januárjában, a Budapesten folytatott tárgyalásokon a Vatikán képviselői hivatalosan közölték, hogy VI. Pál pápa egyházjogilag is üresnek nyilvánította az esztergomi érseki széket.” In: Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 194.

„Nagyon Szent Atya!

Mint pécsi püspök, azért jöttem Rómába, hogy részt vegyek a Collegium Germanicum Hungaricum újjászervezésének 400 éves évfordulója ünnepein. Ebből az alkalomból kötelességemnek érzem, hogy jelentkezzem Őszentsége előtt, hogy minden információt megadjak a magyarországi egyház jelenlegi helyzetéről, és hogy kifejezzem püspökségem híveinek és papjainak fiúi hűségét.

Jelenlegi helyzetünk legfőbb vonása az, hogy csak 3 püspöki székhelynek van megyéspüspöke, 8-at apostoli kormányzók vagy káptalani helynökök kormányoznak. Ami súlyosítja a helyzetünket, az Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek kérdése. Püspökségét 20 év óta különböző beteg vagy kormányzásra alkalmatlan személyek kormányozzák.

A magyar kormány egyre makacsabban tart azon tény mellett, hogy számára mindaddig lehetetlen a Vatikánnal való megegyezés, amíg az esztergomi széket egy új érsek nem foglalja el. Mi, a többi magyar püspökök meg vagyunk győződve a magyar hierarchia kiegészítésének szükségességéről, de ugyanakkor jól tudjuk, hogy ez mindaddig nem lehetséges, amíg Mindszenty bíboros nem mond le, vagy nem mentik fel tiszttségéből.

Tudatában vagyunk annak, hogy ez a megoldás nem oldja meg a magyarországi egyház összes nehézségeit, de tény, hogy Mindszenty bíboros különböző útjai során tett politikai nyilatkozatai egyáltalán nem segítik a magyarországi egyházat, ellenkezőleg, egyre nehezebbé teszik a Szentszék és a Magyar Kormány közötti megállapodást. Nekünk úgy tűnik, hogy a »Mindszenty kérés« megoldása egy lépést jelentene előre.

Kérem Őszentségét, hogy fogadja őszinte jelentésemet atyai megértéssel és segítse egyházunkat, amelynek annyira szüksége van gondoskodásra. Atyai áldását kérve biztosítom Őszentségét fiúi hűségemről.

Budapest, 1973. október 14.

Cserháti József

pécsi püspök

a Magyar Püspöki Konferencia titkára”

Érdekes párhuzam ehhez Mészáros Tibor titkár 1974. május 6-i naplóbejegyzése Mindszenty bíboros amerikai útja előtt – itt szintén szó van a pécsi püspökről, összhangban az általa 1973-ban megírt levél tartalmával.

„Visszamenőleg azt akarom mondani, hogy május 1-jén, amikor a König bíboroshoz írt levelet a prímás felolvasta, amelyben kérte a támogatását a Pázmáneumban létesítendő szeminárium megnyitásához, a két püspök kinevezése érdekében, és a bécsi magyar iskola és magyar plébánia felállítása végett, hát mit hallok?

Tudniillik senki sem hitte el nekem, amikor 1973 őszén azt mondtam, hogy bíborosunk menesztését Rómában biztosan végrehajtják, ha egyszer beszélnek róla, mert machiavellisták

(a cél eléréséhez minden eszközt felhasználók – KG). Vecsey annak idején a saját fülem hallatára azt mondta:

Óh, az lehetetlen, a Szentatya nem ilyen, Mindszentyhez nem mernek hozzányúlni, az lehetetlen!

Akkor a prímás is hitetlenül nyilatkozott ilyen tekintetben, csak én vallottam, hogy bizony meg fogják azt tenni. Ez történt 1973 őszén. Most a Könighez írt levél felolvasásakor különösen a püspökök ügyével kapcsolatban Vecsey ott ülve egyszer csak azt mondja, hogy úgysem fogják teljesíteni. Ő már 1971-ben, amikor a prímás eljött Rómából a Pázmáneumba, már akkor mondta, hogy ott lent Rómában machiavellisták, és mindent végbevisznek, amit akarnak. Sohasem törődnek a törvényeikkel.

Majd leestem a székről! Micsoda eszmelopás! De azután úgy tesz, minthogyha ez egész természetes volna, mintha soha mást nem mondott volna, és soha mástól nem hallotta volna.

Vecsey Jóska hozott ki bennünket a schwechati repülőtérre. Irtó forgalomba kerültünk. Amint odaértünk a repülőtér épülete elé, kit látunk a járdán forgolódni az idegességtől, mint a bécsi Török Jenő piarista atyát. Ott a nyomdász meg Cserháti József pécsi püspök a bejárat előtt. Zavarban voltak, nem tudtak mit csinálni, bemenjenek-e, kimenjenek-e. Aztán mégis hamar eltűntek, amikor meglátták, hogy hárman vagyunk a kocsiban: a prímás, Vecsey, meg én. Utánuk mentem. Igaz, hogy még egy pap volt velük, de én azt nem láttam, csak Vecsey mondta nekem. Török szőrén-szálán eltűnt. Cserháti, aki Pécssett csak akkor lett püspök, miután a rendszer nem fogadta el a coadjutor Belon Gellértet, pedig neki (Belonnak) kellett volna lenni a püspöknek. Ő átment az ellenőrzésen, az útlevél ellenőrzésen, de úgy látszik eltűnt valahová, és figyelhetett bennünket, mert mi már lementünk a mozgólépcsőn, és bementünk a 4-es várókapuhoz, amikor nagy sokára elhúzott a folyosón, és bement a 6-os kapuhoz. Ott álltunk. A bíboros szokása szerint nyugodtan, méltóságteljesen, nem kapkodva. Tizenöt percig várakoztunk. Ő ült, mi ketten álltunk, mert Vecsey is elkísért bennünket. Ez alatt Cserháti, a magyar püspöki karnak ez a rossz szelleme, a rendszernek mindenben a kiszolgálója, még barátai sem szeretik, sőt megvetik, folyton föl-alá járt a 4-es és a 6-os kapu közötti folyosón, és időnként odaállt idegesen egy oszlop mögé. Az oszlop mellett vagy a kettő oszlop között mindig felénk pislogott, különösen Mindszentyt nézte. Akkor is, amikor külön kocsival kivittek bennünket, mint a többi utast a géphez, ott állt, és nem tudta rólunk a szemét levenni. Olyan volt, mint aki nem tudja levenni szemét az áldozatáról, mert kell, hogy az áldozat elpusztuljon, de tudja azt is, hogy a sorsa vele is össze van kötve. Hogy ezért egyszer számot kell neki adni. Micsoda gondolatok lehetnek benne, amikor ott állt és nézett! Nézte, hogyan visznek ki bennünket azon a külön kocsin. Két világ: egy Mindszentynek a világa, nem a mai Magyarországé, de egy nemesebb emberségé, aki csöndben oda se néz, méltóságteljes. Tudomásul veszi, hogy itt van valaki. A másik, Cserháti világa, aki ott nyugtalankodik, föl-alá jár, lesi őt az oszlopok mögül, és nézi áldozatát: »Nicsak, még él, ni, még itt van!« Hihetetlen jelenet volt!⁴⁹

⁴⁹ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975). Abaliget, Lámpás Kiadó, 2000. 283–285.

Mindszenty bíboros hivatalfosztása

A lemondatás körülményei ismertek. 1973. november 1-én VI. Pál pápa Mindszenty bíborost felszólítja az esztergomi érseki székről való lemondásra. Ezt Mindszenty bíboros nem fogadja el. 1973. december 18-án a pápa jelzi a bíborosnak, hogy megüresedettnek fogja nyilvánítani az esztergomi érseki széket. 1974. január 9-én Mindszenty Bécsben levő titkára, Mészáros Tibor egy sikertelen kísérletet tesz arra, hogy a pápát meggyőzze szándéka helytelenségéről. Mindszenty József 1974. február 5-én, éppen kirakatperének 25. évfordulóján pedig mély fájdalommal vette tudomásul azt, hogy VI. Pál pápa megfosztotta őt az esztergomi érseki széktől, alárendelve az egyház érdekeit a magyar kommunista pártvezér, Kádár János egyházellenes érdekeinek.

Annak ellenére, hogy VI. Pál pápa Mindszenty bíborosnak definitív kijelentéssel biztosította azt – amelyről Zágón József autográf jegyzőkönyve is igazolást ad –, hogy mindenkor őt tekinti az esztergomi érseknek, 1974-ben, kirakatperének 25. évfordulóján megfosztotta őt a prímási széktől. „A szentmise után Őszentsége négy szemközt fogadta Mindszenty bíborost. Őminenciája a kihallgatás után közölte velem, hogy a Szentatya biztosította őt, hogy mindenkor őt tekinti esztergomi érseknek és az ország prímásának.”⁵⁰

Adriányi Gábor a következőképpen magyarázza a pápa döntését: „A pápa a kérdéses kijelentést az adott garancia ismeretében azért is mondhatta, mert úgy vélte, az garancia beváltására nem fog sor kerülni; vagy előbb hal meg a majdnem 80 éves prímás, vagy pedig sikerül neki Mindszentyt, mint az egyház hű fiát arra rávenni, hogy a pápai kérésnek engedelmesskedjék és lemondjon érsekségéről.”⁵¹

A konfliktust, amely közte és a pápa között keletkezett - nevezetesen az esztergomi érseki széktől való megfosztást - Emlékirataiban úgy tárgyalja, hogy egyrészt tapintatból ne sikkadjon el maga a valóság, ne essék áldozatul az igazság. Másrészt úgy, hogy a hit és erkölcs legfőbb képviselője, a Szentszék tekintélye ne szenvedjen csorbát. Ezzel az eseménnyel kapcsolatban Adriányi Gábor, bonni professzor A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy című könyvében (fentebb már idézetten) többek között ezt írja: “1972. október 10-én hozta a bécsi nuncius Mindszenty tudomására, hogy a Szentszék az ő kiutazásakor *garanciát* adott a kormánynak, semmi olyat külföldön nem tesz, vagy mond, ami a magyar kormány érdekeit sérti. Ez a hír Mindszentyt természetesen módfelett felháborította, elsősorban azért, mert erről Zágón prelátus neki a budapesti tárgyalások alkalmával egy szót se szólt, holott ez neki kötelessége lett volna. Ha tudott volna róla, ő ezt a feltételt sohasem fogadta volna el. Nem az teszi az egyháznak a jó szolgálatot, aki annak történetét elhallgatja, hanem aki annak valóságát őszintén feltárja.”⁵²

Mindszenty bíboros Bécsben az alábbi, különös álomról számolt be Bécsben, a Pázmáneumban, háza népének.

⁵⁰ Dr. Zágón József prelátus emlékeztetőjének dokumentuma Msgr. Mészáros Tibor irataiban. In: Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972-1975). Lämpás Kiadó, Abaliget, 2000. 675.

⁵¹ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 121-122.

⁵² Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 8., 144-145., 213.

„Ma éjjel furcsa álmom volt. Azt álmodtam, hogy Casaroli érsek meghirdetett egy pályázatot, aminek a célja az volt, hogy az evangéliumból, különösen a szenvedéstörténetből el kell távolítani mindazokat a személyeket, akik valamiképpen nem jó, azaz negatív szerepet játszanak: Pilátust, Barabást, Júdást meg a többieket, mert különben a főpapok arra vetemedhetnek, hogy ezeknek a személyeknek a nyomán a Kádárokat, Ceausescukat, egyszóval a népelnyomókat és kínzókat ezekkel a személyekkel összefüggésbe hozzák. Aztán volt egy másik pontja is a pályázatnak: Casaroli érsek azt akarta – ellenkezőleg a II. vatikáni zsinattal –, hogy be kell hozni, hogy a papok tegyék le a modernizmus elleni esküt, és annak az első pontja az lenne, hogy ezentúl főpapoknak nem szabad emlékiratokat írniuk.”⁵³ Ezt mondta el 1974. február 9-edikének reggelén egy személyes beszélgetés alkalmával Mindszenty bíboros Bécsben az ott jelen levőknek.

Az ebben az álomban előkerült kérdéshez kapcsolódik Mészáros Tibor beszámolója, amely azon a napon történt, amikor Rómában járt a pápánál, Mindszenty bíboros lemondatásának megakadályozása érdekében.⁵⁴ A pápai kihallgatást követően egy bíborossal⁵⁵ való találkozásán tudomására jutott belső információkat így örökíti meg: „Délután találkoztam egy másik monsignoreval, aki bár nem aktív résztvevője az ügyeknek, de jól ismeri. Ő világosított fel a következőkről; először is arról, hogyha a magyar kommunisták nyomása nagy is, hogy kezükbe kaparinthassák az állami egyházügyi hivatal révén a magyar prímás tekintélyét, ez csak egy kísérője az egész ügynek. Róma akkor határozta el magát Mindszenty lemondatására, amikor bizonyossá vált, hogy az emlékiratait kiadja. Ez a római monsignore megmagyarázta nekem, hogy a római leveleket *more romano*, vagyis római módra kell értelmezni. Ők nem jönnek a nagy ágyúval! Ők nem jönnek mindjárt kemény követelésekkel, hanem mondataikat nagyon finoman, inkább feltételes módban fogalmazzák meg. Így értelmezhető a Szentatyának a kijelentése, amely a múlt nyáron hangzott el, miszerint az Emlékiratok megjelentetése a Mindszenty személye elleni támadásokat csak fokozni fogja, és bosszút vált ki a magyar egyház ellen. Ez már ezt az irányt jelezte, amit a mindenszentekkor kelt személyes levelében ki is mond. *Róma nem engedheti meg, hogy egy hivatalban lévő érsek vagy prímás egy mai rendszerrel szemben, bármily istentelen legyen is az, egy ilyen súlyos vádirattal álljon elő, amikor ő maga ezt a rendszert már elismerte.* A kettő összeegyeztethetetlen, incompatibilis. (...) Róma akkor határozta el magát erre a lépésre, amikor a német Spiegelben megjelent az a hír, hogy a prímás megkötötte a szerződést emlékiratainak kiadására Ullsteinékkal és a McMillan céggel.”⁵⁶

Mészáros Tibor 1974. január 9-én járt VI. Pál pápánál a Vatikánban, egy utolsó kísérletet téve arra, hogy Mindszenty bíboros hivatalfosztását – sajnos teljesen eredménytelenül – megakadályozza. Erre a napra és eseményre a volt titkár így emlékezik: „Mindenki elpárolgott a teremből. Casaroli a legsietősebben, mindjárt az elején. Egyedül álltam a pápa trónja előtt védekezvén, nemet mondva érveire. (...) Mindjobban elszomorodtam, mert láttam, hogy budapesti kommunista tárgyalófeleiben és Kádárban jobban bízik, mint

⁵³ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975). Lämpás Kiadó, Abaliget, 2000. 209-210.

⁵⁴ Mészáros Tibor 1974. január 9-én járt VI. Pál pápánál a Vatikánban

⁵⁵ Mészáros Tibor nem említi a nevét

⁵⁶ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975). Lämpás Kiadó, Abaliget, 2000. 165-166.

Mindszentyben. Persze mindez leöntve a magyar bíboros nagyrabecsülésének szószával és a vég nélküli fiacskázással”.⁵⁷

„Nem akartam a pápának egyenesen ellentmondani, csak ezt jegyeztem meg: »Szentatyá! Még egy mondat hátra van a bíboros üzenetéből: A magyar püspökök általában a rezsimnek az eszközei. Nincs meg a lelki függetlenségük, és meg vannak alázva egészen addig, hogy a kommunista vezetők akaratának kivitelezői oly módon«... Ezt már megint nem tudta végighallgatni. (...) Elismételte azt, amit már eddig is mondott. Én végighallgattam, s a végén azt mondtam kicsit mosolyogva: Szentatyám, még egy fél mondat van... Bízattva így szólt: dicami, dicami, figlui! (mondjad, mondjad, fiacskám – KG) ... – *oly módon, hogy néha még arra sincsen joguk, hogy hallgassanak!*”⁵⁸

„A végén elnémultam. Hallgattam. Talán ez is segített véget vetni ennek a hasztalan harcnak pápai áldással. (...) másnap az a hír keringett a Vatikánban, miszerint »Járt itt egy magyar pap, aki a pápának csak nemet mondott.« Nem dicséretes dolog sem a pápának, sem a nemet mondónak.”⁵⁹

VI. Pál engedett a magyarországi kommunista párt nyomásának és 1973. december 18-án Mindszenty bíborost felmentette hivatalából. A Vatikán döntését kizárólag a nehézségeket jelentő, mindenekelőtt az esztergomi egyházmegyében fennálló lelkipásztori okokra hivatkozva indokolta. A valóságban azonban a pápa ezen döntése politikai okokból történt meg: Mindszenty útjában állt a vatikáni, úgynevezett keleti politikának. Mindszenty megfontoltan, a magyarországi egyház valós helyzetével okolta meg ellenvetését, tehát azzal, hogy a magyar egyház nem szabad. Mindszenty számára világos volt: az ő lemondása csak az ellenfél helyzetét erősítette volna. Így ő a teljes száműzetésbe vezető lezárt utat járta.⁶⁰

Kádár sokszorosan állt bosszút Mindszenty bíboroson; „Mindszenty bíborost 1948 decemberében – Rákosi Mátyás döntése alapján – Kádár parancsára hurcolták el az Andrassy út 60. kínzópincéibe az ávósok; 1949. februárjának elején Kádár parancsára ítélték hazug per keretében előbb halálra, majd életfogytiglani börtönre; s most – éppen *ezek 25. évfordulóján* – ugyanannak a Kádár Jánosnak utolsó parancsa a vatikáni diplomatákon át, Casaroli érsek közvetítésével, a pápa levelén keresztül csapott le rá.”⁶¹ Jóllehet Kádár, aki 1956-ban annak a Nagy Imre kormánynak a tagja volt, amelyik rehabilitálta Mindszentyt, nem sokkal később

⁵⁷ Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Pro Domo, Pécs, 1997. 242-243. <http://www.ppek.hu/konyvek/mesztb01.txt>

⁵⁸ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975). Lämpás Kiadó, Abaliget, 2000. 162.

⁵⁹ Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Pro Domo, Pécs, 1997. 243.

⁶⁰ Professor Dr. Gabriel Adriányi: Ein Zeichen des Widerspruchs: Jozsef Kardinal Mindszenty 1892-1975. S. 9. Vorträge im Katholischen Bildungswerk Bonn 44. (Vortrag vom 12. Dezember 1975 Bonn). Magyar fordítás: <https://mek.oszk.hu/18300/18324/18324.pdf> 24-33.

⁶¹ Mészáros István: „Állok Istenért, Egyházért, Hazáért”. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2000. 146.

árulóvá válva (és Nagy Imrét is felakasztatva) 1962-ben újra büntető eljárást indított Mindszenty bíboros ellen.⁶²

„Már egy nappal a kommunista párt Központi Bizottságának ülése után (...) a magyar püspöki kar táviratban fejezte ki VI. Pál pápának Mindszenty hivatalfosztása fölött érzett meglepedését és biztosította őt a püspöki kar szolidaritásáról.”⁶³ Igaza lett Mindszentynek abban is, hogy elmozdítását Kádár János személyes győzelemnek fogja elkönyvelni.⁶⁴ Az egyházüldözés pedig folytatódott! Sajnos, durván. Kádár, a nemzet sok ezer gyilkosának egyike 1974. március végén a szabolcs-szatmári megyegyűlésen örömeinek adott kifejezést afölött, hogy a pápa Mindszentyt, „az antikommunizmus nagy harcosát cserbenhagyta és az érseki székből kipenderítette”.⁶⁵ „Minden magyar egyházi és világi hatalmasság azon fáradozott, hogy Kádár ezt a gyalázatos mondatot kimondhassa.”⁶⁶

Jaszovszky József, a San Franciscóban működő magyar lelkipásztor alábbi megemlékezésében természetfeletti megvilágításban tárja fel az érseki széktől megfosztott Mindszenty bíboros hat évtizedes működésének páratlan lelkipásztori értékét. Az írás megjelenésekor – ugyancsak támadások közepette – Mindszenty bíboros 1974-es észak-kaliforniai útjának előkészületei zajlottak. Az áttekintő megemlékezés Mindszenty bíboros életét, mint Isten által vezetett hitvalló, prófétai életet mutatja be. „Most érkezett el Mindszenty József, Magyarország bíboros hercegprímása, Esztergom érseke az Agykoponyák hegyére. (...) Most, amikor a diplomaták leülnek a vallás, a szabadság, az emberi jogok ellenségeivel tárgyalni, de kompromisszumot kötnek azokkal, akik a vesztükre törnek, csak egy ember emeli fel szavát: »Vigyázzatok, egyedül csak azoktól féljete, akik a lelket is megölik. Vigilate et orate!« (...) Most lett a kenyér Krisztus testévé. (...) Mindszenty József bíboros a szabad világban annyit tett, mint amennyit mások éveken át képtelenek voltak tenni. Újra felrázta a világ lelkiismeretét. (...) *Rettegve hallják a diktátorok, de örömeiben ujjong a vértanúk földje!*”⁶⁷

A hivatalfosztásról szóló rész Mindszenty József 1974 decemberében, San Franciscóban elhangzott, nekünk is szóló, biztató szavaival zárul: „*Az ember nem ismeri az élet útjait. Isten az, aki egyedül tudja, hogy mi van az ember életségében, mert amikor a legnehezebb és leggyötrőbb a keresztünk, akkor kell erősnek lennünk abban, hogy Istennek kell engedelmesskedjünk!*”⁶⁸

⁶² Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 113; Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 170-173.

⁶³ Új Ember 1974. március 31. 1. In: Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 184.

⁶⁴ Csertő Sándor 1974-es „rapporto”-jának 14. pontja. In: Vigília, 1998/6 428.

⁶⁵ Új Európa, 1974. május-június, 18. In: Vigília, 1998/6 428.

⁶⁶ Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Pro Domo, Pécs, 1997. 245.

⁶⁷ Dr. Jaszovszky József: Mindszenty, a főpásztor Észak-Kaliforniában. A szerző kiadása. Menlo Park, Kalifornia 1980. 37-40.

⁶⁸ Dr. Jaszovszky József: Mindszenty, a főpásztor Észak-Kaliforniában. A szerző kiadása. Menlo Park, Kalifornia 1980. 130.

Következmények

„A pápa 1974. január 30-án még egy vigasztaló, de semmitmondó levelet írt Mindszentynek. Egyúttal úgy rendelkezett, hogy a dekrétumot 1974. február 5-én – Mindszenty kirakatperének éppen 25. évfordulóján – hozzák nyilvánosságra. A pápa eljárása hallatlan nemzetközi felháborodást váltott ki. Még utcai demonstrációkra is sor került a pápa és eljárása ellen, ami a pápaság újabb történetében ismeretlen volt. (...) Szemére vetették a pápának, hogy annak ellenére, hogy eljárását egyedül a lelkipásztori körülményekre hivatkozva okolta meg, a valóságban mégis a magyar kommunista kormány nyomásának engedett (...) éppen azt a prímást fosztotta meg a pápa a hivatalától, aki a prímási hivatal egész története alatt, 1279-től, a legtöbbet szenvedett hitéért, egyházáért és hazájáért. (...) Az európai magyar katolikusok nevében Ádám György főlelkész és Szőke János, a magyar európai papi szenátus elnöke írtak tiltakozó levelet a pápának és emlékeztették őt arra, hogyan nyilatkozott XII. Pius pápa Mindszenty kirakatperével kapcsolatban az egyház és a világ előtt.”⁶⁹ Adriányi Gábor, egyháztörténész professzor is szomorúságának, aggályának és megrendülésének adott hangot a pápai államtitkársághoz intézett levelében.⁷⁰

Csertő Sándor prelátus VI. Pál pápa kívánságára 1974. január 21-én Bécsben meglátogatta Mindszenty bíborost. Az erről készült jegyzékben többek között az alábbiak olvashatók: „Őeminenciája a bíboros egész éjjel a pápai levél következményeiről gondolkodott. Azt mondta, világos, hogy ez Kádár személyes diadala. Kádár a Nagy Imre kormány tagja volt a felkelés ideje alatt, és mint ilyen, ő is Mindszenty teljes rehabilitációja mellett volt. Ez az ember, aki számtalan magyar fiatal Oroszországba hurcolásáért és ártatlan emberek haláláért felelős. Ezt az embert egy bíborossal szemben előnyben részesítették (...) mint ahogy a Szentírásban Barabás Jézus előtt előnyben részesült. Kádár Mindszentynek, mint esztergomi érseknek erkölcsi alapját akarta megsemmisíteni.”⁷¹

Kádár sokszorosan állt bosszút Mindszenty bíboroson; „Mindszenty bíborost 1948 decemberében Kádár parancsára hurcolták el az Andrássy út 60. kínzópincéibe az ávosok; 1949 februárjának elején Kádár parancsára ítélték hazug per keretében előbb halálra, majd életfogytiglani börtönre; s most – éppen *ezek 25. évfordulóján* – ugyanannak a Kádár Jánosnak utolsó parancsa a vatikáni diplomatakon át, Casaroli érsek közvetítésével, a pápa levelén keresztül csapott le rá.”⁷² Jóllehet Kádár, aki 1956-ban a Nagy Imre kormány tagjaként rehabilitálta Mindszentyt, nem sokkal később áruulóvá válva (és Nagy Imrét is felakasztatva) 1962-ben újra büntető eljárást indított Mindszenty bíboros ellen.⁷³

⁶⁹ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 170-171.

⁷⁰ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 172.

⁷¹ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 167.

⁷² Mészáros István: „Állok Istenért, Egyházáért, Hazáért”. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2000. 146.

⁷³ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 113; Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 170-173.

Mindszenty bíboros – száműzetése napján, ugyancsak Kádár utasítására – kegyelmet kapott az Elnöki Tanácstól.⁷⁴ A kegyelemben való részesítést azonban Mindszenty bíboros nem fogadta el (ahogyan erre Kádár számított is). Hogy miért nem, arra ugyancsak a követségen írt végrendeletéből való részlet ad választ: „Az idegenből telepített, az elítélésből és rehabilitációból egyaránt taktikai játékot űző hatalom véres, szennyes törét vakítóan fényesre akarja csiszolni az úgynevezett »megkegyelmezésben«.”⁷⁵

1974-ben Frankfurtban, a hivatalfosztása utáni magyarországi püspöki kinevezésekről így nyilatkozott: “Az istentelen rendszernek elkötelezett püspökök és papok, az istentelenség és az embertelenség szolgálatában állnak. Nagyon féltő az, hogy az isteni Kinyilatkoztatás és benne a Szentírásnak az Igéi kiüresedéshez és a nép lelkében hitelt-vesztetté lettek!”⁷⁶ Mindszenty bíboros fent idézett, Frankfurtban tett megállapítása egyáltalán nem volt alaptalan, ugyanis “Már egy nappal a kommunista párt központi bizottságának ülése után (...) a magyar püspöki kar táviratban fejezte ki VI. Pál pápának Mindszenty hivatalfosztása fölött érzett meglepedését és biztosította őt a püspöki kar szolidaritásáról.”⁷⁷ Igaza lett Mindszentynek abban is, hogy elmozdítását Kádár János személyes győzelemnek fogja elkönyvelni.⁷⁸ Az egyházüldözés pedig folytatódott! Sajnos, durván. Kádár, a nemzet sok ezer gyilkosának egyike 1974. március végén a szabolcs-szatmári megyegyűlésen örömeinek adott kifejezést afölött, hogy a pápa Mindszentyt, “az antikommunizmus nagy harcosát cserben hagyta és az érseki székből kipenderítette”.⁷⁹ “Minden magyar egyházi és világi hatalmasság azon fáradozott, hogy Kádár ezt a gyalázatos mondatot kimondhassa.”⁸⁰

Elgondolkodtató Mészáros István professzor megállapítása, amelyben leszögezi azt, hogy Mindszenty bíboros élete utolsó másfél évében nem volt az esztergomi főegyházmegye érseke; halála pillanatában sem, máriacelli temetése és esztergomi újratemetése idején sem. Az esztergomi érsekek között nyugszik a bazilika kriptájában, jóllehet VI. Pál pápa (...) dekrétuma ma is érvényes.⁸¹

⁷⁴ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 113; Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 170-173.

⁷⁵ Budapest, 1962. október 19. Carl. R. Sharek és Joseph Sherman végrendeleti tanúk előtt. <http://5mp.eu/web.php?a=ministransok&o=DxgvXqsvzU>

⁷⁶ Sajtókonferencia Frankfurt 1974. október 10. In: Mindszenty Breviárium. Magyarok Mindszenty Mozgalma, 1998. 35. <https://docplayer.hu/2605442-Magyarok-mindszenty-mozgalma-mindszenty-breviarium.html>

⁷⁷ Új Ember 1974. március 31. 1. In: Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 184.

⁷⁸ Csertő Sándor 1974-es “rapporto”-jának 14. pontja. In: Vigília, 1998/6 428.

⁷⁹ Új Európa, 1974. május-június, 18. In: Vigília, 1998/6 428.

⁸⁰ Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Pro Domo, Pécs, 1997. 245. <http://www.ppek.hu/k177.htm>

⁸¹ Mészáros István: „Állok Istenért, Egyházért, Hazáért.” Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2000. 147.

Utódlás a prímási székben

Mindszenty bíboros a Napi jegyzetekben – a személyével kapcsolatos alkudozások kritikájaként – találóan és tömören ezt írta: „A koegzisztencia világpiacán a legolcsóbb tucatick a magyar prímás.”⁸²

„A Szentatya legújabb kézírata egy jelentős engedményt tesz, amennyiben az esztergomi érseki széket nem tölti be definitív. Ezért ő igen hálás, ha fájdalmát a levél lényeges részére vonatkozólag nem is titkolhatja el.”⁸³ Ez a mondat szintén a Mindszenty bíboros véleményét megörökítő, 1974. január 21-i bécsi jegyzőkönyvből való. A bíboros nem tudta azt, hogy az esztergomi érsek helyetti apostoli kormányzói kinevezés sem az ő ügyére való tekintettel történt. „A pápa egyelőre az új esztergomi egyházmegye élére csak új apostoli kormányzót nevezett ki, aki előreláthatóan 1976-ban esztergomi érseki kinevezést kap. Ezt a megoldást azért kezdeményezzük, mert így Íjjas József kalocsai érsek⁸⁴ – akinek esztergomi érseki kinevezését magas kora miatt nem lehetett elérni – továbbra is a püspöki kar elnöke marad.”⁸⁵ (Íjjas József nyugdíjazását követően pápai trónálló címet kapott.) Tehát ez is a kommunista államhatalom érdekeit szolgálta, ugyanis Íjjas József püspökkari elnökként teljes mértékben a hatalom elvárásainak megfelelően tevékenykedett. Teljes jogú esztergomi érseki kinevezés esetén viszont a püspökkari elnök a mindenkori esztergomi érsek. Így a rendszer érdekeit jobban szolgálta ez a megoldás.

A már említett, VI. Pál pápa 1973. december 18-i levelét követően Mészáros Tibor az alábbi, említett levelet intézte Lékai Lászlóhoz, az akkor még veszprémi püspökhöz (későbbi esztergomi érsekhez) a pápai döntést követő esztergomi érseki szék betöltésére vonatkozóan. A levél Bécsben, 1974. január 4-i keltezéssel készült.

„Kedves László Püspök!

Most értesülök a Szentszék döntéséről, hogy amely Esztergomot *sedes vacans*-nak (megüresedettnek – KG) nyilvánítja. Értesülesem szerint betöltésére személyedet szemelték ki. Október elseje óta szorítják Mindszentyt lemondásra. Aki azonban őt és a jelen otthoni helyzetet ismeri, tudta, hogy ő nem mond le. Az önjelöltek után a kormány most Téged is elfogadna. A Vatikán ugyanis abban a téves hitben volt, hogy Mindszenty volt titkára javára, akiben most is bízok, végül is lemond. A dolog nem így van; Mindszenty a kommunisták nyomására az elnyomó rendszer javára nem mondhat le még akkor sem, ha Téged játszanak ki vele szemben. Te ennek a »lefejezésnek« nem lehetsz eszköze. A mi magyar népünk, a legjobb papok odahaza és idekint ezt Neked sohasem bocsátanak meg. És mit szólna hozzá a történelem? Nem a múlttól, nem a mártól, hanem népünk és népünkben a katolikus hit, az emberi szabadság alapjainak megdöntéséről van szó. Az igazság effajta keresztre feszítésének

⁸² Mindszenty József: Napi jegyzetek. Budapest, Amerikai Követség 1956-1971. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1979. 300.

⁸³ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 165.

⁸⁴ Íjjas József kalocsai érsek „Péter” fedőnévvel szerepel a beszervezett püspökök listáján. In: Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990. Corvina, 1956-os Intézet. Budapest, 2008. 288.

⁸⁵ Ólmosi Zoltán: Mindszenty és a hatalom. LEX Kft. 1991. 194.

nem szabad, hogy eszköze légy. Szeretettel ölel és e nehéz helyzetben imádkozik Érted: Mészáros Tibor.”⁸⁶

Még veszprémi apostoli kormányzóvá történő kinevezésének történetét maga Lékai mesélte el Mészáros Tibornak, Mindszenty bíboros bécsi titkárának.⁸⁷ Többek között ezeket mondta neki: “Nem politikából csinálom azt, amit teszek, hanem meggyőződésből.” A kritikákra pedig ezt válaszolta: “Te, ezek megváltoztak ám! Ezeknél a kommunistáknál van az új erő! És a békepapi gyűlések nívósak.”⁸⁸ Mészáros Tibor tehetetlenül, szomorúan hallgatta, és Mindszentyvel együtt tudomásul kellett venniük, hogy “Lékai is beépült a rendszerbe.”⁸⁹

„Majd a történelem ítélni fog”

Lékai László 1974. február 2-án kapta meg esztergomi apostoli adminisztrátori kinevezését, majd 1976. február 10-én primás-érseki kinevezését. VI. Pál pápa 1976. május 24-én kreálta bíborossá.⁹⁰

Mészáros Tibor, Mindszenty bíboros bécsi titkára a következőképpen mondja el Lékai Lászlóval való találkozását, Lékai püspöki-, valamint esztergomi érseki kinevezésének történeti hátterét. >A napi, délutáni sétán, miután a küszöbön álló letételének híre terjedt, meg egyszer étkezésnél is, mondtam a bíborosnak, Vecsey is az asztalnál ült, hogy: „Eminenciás Uram, ha ennek hozzánk is eljut a híre, akkor ezt a Vatikán meg is csinálja.” Tekintetükkel és fejrázással kérdőjelezték az általam mondottakat. Igazában a bíboros nem ismerte a római reálpolitikát. Csonka Emil: A száműzött bíboros-ban sokszor idézi az annyira hangzatos latin szólást: „Roma locuta, causa finita”. Róma szólt, az ügy be van fejezve, de egyszer sem a még ennél is sokkal régebbi latin mondást: „Romae omnia venalia sunt” (Rómában minden alku tárgya). Lehetetlen! – mondta a bíboros, amikor azt mondtam: „Akkor meg is csinálja!” Mindszenty nem az az ember volt, aki valamilyen ügyben ne cselekedett volna, és állásfoglalás, kezdeményezés nélkül várta volna a fejleményeket. Harangozó Ferenc fölkínálta, hogy unokaöcsém, Geosits István burgenlandi plébános közvetítésével levelet tud eljuttatni Lékai László veszprémi püspöknek.⁹¹ Mindszenty gyakorlati ember volt. Azonnal kapott rajta. **Levelében kérte Lékait, ne fogadja el az esztergomi érsekséget. A kérés**

⁸⁶ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975). Lämpás Kiadó, Abaliget, 2000. 147.

⁸⁷ Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Pro Domo, Pécs, 1997. 236.

⁸⁸ Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Pro Domo, Pécs, 1997. 237.

⁸⁹ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 188.

⁹⁰ Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve 1982. Esztergom, 1982. 84.

⁹¹ Amikor Mindszenty József Bécsben kerülő úton Lékai László tervezett esztergomi kinevezéséről értesült, titokban arra kérte őt, hogy ne fogadja el a megbízást, mivel ő sem tud az ottani viszonyokon változtatni, és Mindszenty felmentésével szabad utat kap a kommunista hatalom, hogy püspökökről kénye-kedve szerint döntsön. Lékai nem fogadta meg a tanácsot. In: Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 188.

A releváns levéltárak jelenlegi feldolgozottsági-, illetve kutathatósági szintjén ez a levél nem található meg.

megindokolása pedig az volt, hogy a bíboros letételével szabad út nyílik a kommunista hatalomnak afelé, hogy kénye-kedve szerint járjon el a neki tetsző püspökök, plébánosok beiktatásával olyan helyre, amelyre csak akarja. Így lesz aztán megsemmisítve az egyház szabadsága. A levél Lékai asztalára került. De föl sem bontotta. Hanyagul otthagya, és az egyenesen az ÁVH kezébe került. Erről nekem maga Lékai beszélt. Mindszenty nem tudta, amit én már akkor tudtam: Casaroli tanácsára Lékai lélekben és meggyőződésében is átpártolt, s a lelkiismeretben is vállalt vatikáni egyezkedés mellé állt.

Kinevezésének történetét maga Lékai mesélte el nekem személyesen, fürdőnadrágban ülve a tengerparton. Mert hát megkérdeztem tőle:

– Laci, hogyan lettél te püspök ebben az érában?

Lékai elmondta, hogy Casaroli fölkereste őt balatonlellei plébániáján, és kijelentette:

– Ha nem tetszik eljárni a papi békegyűlésekre, nem tudunk magából püspököt csinálni.

Tehát maga Casaroli bízta fel, hogy ebbe a békepapi gárdába belépjen. Aztán Lékai így folytatta nekem:

– Tibor, te ismersz engem, te tudod, hogy én nem akartam püspök lenni.

Ezen megnyugodtam. Abban reménykedtem, ha ez a Laci esztergomi érsek lesz, majd a Pázmány-féle politikát folytatja. Még 500 frankot is vittem neki Rómába, amikor kinevezték veszprémi apostoli kormányzónak. Igen ám, de amikor legközelebb Bécsben járt, felhívott telefonon, és nevét ki sem ejtve találkozót kért velem a Pázmáneumon kívül. Egy külvárosi kolostorban találkoztunk, és késő éjszakáig beszélgettünk. Rögtön észrevettem, hogy hopplá, ebben az emberben „megfordult a borjú”. Nem győzte dicsérni a kommunista káderek békepapi gyűlésekre kiküldött előadóit, hogy mennyire műveltek, informáltak. „Nem politikából csinálom azt, amit teszek, hanem meggyőződésből” – mondta egész nyíltan. Fenntartásaimmal, kritikáimmal szemben hangoztatta:

– Te, ezek megváltoztak ám! Ezeknél a kommunistáknál van az új erő! És a békepapi gyűlések nívósak.

Csalódottan láttam, hogy ez a Laci „megtért” a kommunista oldalra. Nagyon szomorú voltam, mert bíztam benne. Lékai nagyon tehetséges volt, de az a típus, aki igazi kártyáit sohasem fedte fel, különösen olyannak nem, mint én. Tehetetlenül, szomorúan hallgattam, és elbúcsúztam tőle.⁹²

Érdekes az alábbi két epizód, amely Mindszenty bíboros hivatalfosztása és volt esztergomi munkatársa, Erdős Mátyás személyének kapcsán került megörökítésre, ugyancsak Lékai Lászlóval kapcsolatosan.⁹³ Az egyik Erdős Mátyás 2002. január 13-án írt személyes levele Mészáros Istvánhoz. Ebben Lékai Lászlóról a következőket írja; „Amikor Lékait kinevezték esztergomi adminisztrátornak, én Dunaszigeten lelkész voltam. Névnapi volt, néhány pap volt nálam. Lékai egy pap sofőrrel eljött Dunaszigetre, de nem jött be a plébániára, a pappal

⁹² Msgr. Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak – Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Második, javított kiadás. Sajtó alá rendezte: Hetényi Varga Károly. Lektorálta: Dr. Rónai Béla. http://www.ppek.hu/konyvek/Meszáros_Tibor_Akit_ovei_be_nem_fogadtak_1.pdf

⁹³ Krajsovsky Gábor: Mindszenty József bíboros száműzetése és esztergomi érseki székétől való megfosztása. Rákosszentmihály, 2011. október 29. Konferencia előadás szerkesztett változata. 26-27. http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/KG_Mindszenty_106.pdf

hívatott ki autójához. Elővett egy esztergomi Schematizmust, melynek minden második lapja üres volt. Láttam, hogy a lapokon már voltak feljegyzések. Ha jól emlékszem, akkor mondtam neki: ne akarjon mindenáron primás lenni. Erre azt mondta: ő nem akar mindenáron az lenni. (...) Egyszer a kápolnából⁹⁴ kijövet a folyosón azt mondta nekem: a vezető párttagok fel akarják számolni az egyházat. Hogy ez eddig nem sikerült, ez Kádárnak, Miklós Imrének és neki, Lékainak köszönhető. Nem tudom, meggyőződésből mondta-e, vagy megnyugtatóból.⁹⁵ Tudjuk, Miklós Imre szándéka megegyezett a pártéval.”⁹⁶

A másik esemény, a Vatikán részéről az apostoli adminisztrátori, illetve a későbbi esztergomi érseki székre történő személyi javaslat, amely az 1971. július 21-i szentszéki emlékeztetőben olvasható. Az iratot a Szentszék képviselője adta át a római magyar követnek, amelyben többek között ez állt: „Abban a – nem kívánatos – esetben, ha a Kormány részéről ellenvetés lenne Mons. Vajda⁹⁷ kinevezésével szemben, a Szentszék kész alternatívaként a jelenleg működő püspökökön kívüli a megoldás keresésére, az esztergomi apostoli adminisztrátori tisztség jelöltjeinek javasolva Erdős⁹⁸ Mátyás és Szendy József papokat, akiket előző tárgyalásokon már javasoltunk.”⁹⁹

Lékai László 1974. február 2-án kapta meg esztergomi apostoli adminisztrátori kinevezését, majd 1976. február 10-én primás-érseki kinevezését. VI. Pál pápa 1976. május 24-én kreálta bíborossá.¹⁰⁰

Ezt követően, az 1964-es vatikáni-magyar megállapodás szellemében – Mindszenty József érseki székétől való megfosztása után – a keleti politika tovább folytatódott. Adriányi Gábor találóan jellemzi e helyzetet: „Kádár János látogatása a Vatikánban¹⁰¹ – Kádár a Mindszenty-perben személyesen is involválva volt – beleillett minden további nélkül azokba a kommunista látogatásokba, amelyek 1963 óta a Vatikánban folyamatban voltak. VI. Pál

⁹⁴ Erdős Mátyás ekkor már Esztergomban, a primási palotában lakott, mint könyvtárigazgató. Itt a Primási Palota kápolnájáról van szó.

⁹⁵ Esztergomban Lékai a beszélgetések alkalmával mindig úgy beszélt, mintha egy harmadik személy is jelen volna. In: Mészáros István: *Árnyak és fények*. Eötvös József Könyvkiadó Budapest 2008. 308.

⁹⁶ Mészáros István: *Árnyak és fények*. Eötvös József Könyvkiadó Budapest 2008. 307-309.

⁹⁷ Vajda József váci segédpüspök esztergomi apostoli kormányzóvá történő kinevezését a kormány nem tartotta kívánatosnak, de nem is zárta ki kinevezésének lehetőségét. In: Ólmosi Zoltán: *Mindszenty és a hatalom*. LEX Kft. 1991. 209.

⁹⁸ Itt értelemszerűen Erdős Mátyásról van szó. Ismerve az ő humoros természetét, amikor ez az irat a kezébe került – látva nevének két s-sel történt írását – a következőt mondta: „ez a lehetőség nagyon két-es volt”.

⁹⁹ Ólmosi Zoltán: *Mindszenty és a hatalom*. LEX Kft. 1991. 154.

¹⁰⁰ Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve 1982. Esztergom, 1982. 84.

¹⁰¹ VI. Pál pápa 1977. június 9-én találkozott a Vatikánban Kádár Jánossal. Ekkor történt meg a következő eset, amely Lénárd Ödön 19 és fél éves börtönbüntetésének vetett véget. VI. Pál pápa tudott Lénárd Ödön fogva tartásáról, de a találkozó kapcsán magától ezt nem tette szóvá Kádárnak. Amikor Kádár – a Központi Bizottság téves tájékoztatása alapján – a pápának dicsekedve megemlítette, hogy Magyarországon már egyetlen pap sincsen börtönben, akkor a pápa felíratta Lénárd Ödön nevét egy papírra és Kádár elé tette. Erre Kádár meglepődött és ígéretet tett a fogva tartott szerzetes szabadon bocsátására.

i) Soós Viktor Attila: Kádár kegyéből, a Vatikán kérésére. Lénárd Ödön 1977-es szabadulása. Archiv Net XX. századi történeti források 2010 3. szám

http://www.archivnet.hu/politika/kadar_kegyebol_a_vatikan_keresere.html

ii) Adriányi Gábor közléséből

pápanak nem volt már régóta semmi gátlása, hogy kommunista vezetőket és gyilkosokat, mint Titót, Gromikót vagy Kádárt a svájci gárda felvonulásával és protokolláris pompával fogadjon. Meggyőződése és reménye – hogy ezzel sikerül neki a rendszert a kommunista államokban fellazítani, vagy egyenesen megváltoztatni – úgy tűnik még ma is, hogy nem volt más, mint mérhetetlen naivitás, illúzió.”¹⁰²

Mindehhez azonban még meg kell említeni egy, az ehhez a korszakhoz¹⁰³ és eseménysorozathoz kapcsolódó különös tény: „A *Vatikán* kérésére 1998-ban a magyar kormány zárta az 1964-es megállapodásra vonatkozó iratokat 75 évre, tehát 2073-ig.”¹⁰⁴ A Mindszenty József bíboros budapesti amerikai nagykövetségen töltött tizenöt éves belső emigrációjával összefüggésben készült számos hivatalos dokumentum a Szentszék és a magyar kormány vonatkozó megállapodása alapján – amelyről csak szóbeli információk vannak – 2041-ig nem kutatható a Magyar Országos Levéltárban.¹⁰⁵

Mindszenty bíboros mindezen tényeknek szomorú végkifejletéről az alábbiakat írja Emlékirataiban: „A magyar egyház jelenleg olyan állapotban van már, hogy vezetőit az ateista rendszer nemcsak a maga iránti hűségére tudja kényszeríteni, de fondorlatos módon magának a vallásos hitnek az eltorzítására is képes felhasználni őket, s így lényeges értelemben alig lehet már tovább rombolni rajta. A bolsevizmus fél évszázadnál hosszabb története mutatja, hogy nincs az Egyháznak olyan gesztusa, amelynek ellenértékeként a rendszer felhagyna a vallásüldözéssel. Ez a kommunizmus lényegéből, ideológiája belső szerkezetéből folyik.”¹⁰⁶

Montrealban pedig a következőt nyilatkozta: „Az egyháznak mindig szüksége volt és szüksége van ma is a hit tanúira.”¹⁰⁷ Mindszenty József – a hamisan értelmezett koegzisztencia és a vatikáni keleti politika áldozataként – életének utolsó négy esztendejét külföldi száműzetésben kényszerült leélni. A San Franciscóban 1974. december 22-én magyar nyelven pontifikált szentmiséjéből idézve megállapítható a „mindvégig való kitartás” kegyelme. Neki, mint börtönöket, félrabságot és száműzetést ártatlanul elszenvedettnek volt erkölcsi alapja az alábbiakat nyilatkozni: „Most, öreg fejjel hálát adok az Istennek. Miért? Sokan nem ismerték, mi a kommunizmus. Én megtapasztaltam a magam számára, majd kötelezettséget éreztem magamban minden fölhajtható adat nyomán megszerezni külföldről, és otthonról is az alapos információkat. Velem nem történt meg, hogy én is behódoljak a most már egy negyedszázada itt települő, és annyi embertelenséget az istentelenség után elkövető

¹⁰² Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 197-198.

¹⁰³ Vörös Géza: Egyházak az állambiztonsági dokumentumokban. In: Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945-1989. Szerkesztő: Bánkuti Gábor, Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2010. 281-333.

¹⁰⁴ Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 7.

¹⁰⁵ M. Szebeni Géza: A Mindszenty-ügyek 1. (1949-1971) Magyar Szemle XVII. évfolyam 11-12. szám 2008. december www.mindszenty.hu

¹⁰⁶ Mindszenty József: Emlékirataim. Helikon Kiadó 2015. Szerkesztő: Soós Viktor Attila. „Amiért nem mondhattam le” című fejezet. 517.

¹⁰⁷ Életünk – 1973. szeptember 19. Mindszenty bíboros nyilatkozata Montrealban. In: „Sampson Frank” ÁBTL 3.2.1. Bt-862/4

rendszernek. Ez elhatározásomért most is napról napra az Istennek hálát adok.”¹⁰⁸ Ennek az elhatározásnak az erkölcsi nagysága a legújabb kutatási adatok ismeretében még inkább megmutatkozik.

---

¹⁰⁸ Dr. Jaszovszky József: Mindszenty, a főpásztor Észak-Kaliforniában. A szerző kiadása. Menlo Park, Kalifornia 1980. 129-130.

Mindszenty József szenttéavatási eljárásának fontosabb dátumai

1993. február 26. a bécsi érsek átadja illetékességét a szenttéavatási eljárásban Esztergom prímás-érsekének

1993. június 15. a Szentszék nyilatkozata (Nihil obstat) rögzíti, hogy hivatalai semmi olyan adatot nem találtak, amely kizárná a szenttéavatási eljárás megindításának lehetőségét

1993. december 16. a Magyar Katolikus Püspöki Kar időszerűnek nyilvánítja, és egyöntetű támogatásáról biztosítja a szenttéavatási eljárást

1994. március 19. Budapesten, a Központi Papnevelő Intézet épületében, kezdetét veszi a szenttéavatási eljárás

1996. január 4. a teológus szakértők igazolják, hogy Mindszenty bíboros írásaiban nincs semmi, ami ellentétben állna a katolikus egyház hitelveivel és erkölcstanával; a felkért történészek rendszerezik és értékelik az összegyűlt forrásanyagot, és nyilatkoznak a bíboros személyiségéről, történelmi szerepéről

1996. július 2. az iratanyag véglegesítése

1996. július 31. a vizsgálat egyházmegyei szakaszának lezárulása

1996. október 22. az iratok hivatalos római átadása

1999. november 8. a Szenttéavatási Kongregáció elismeri az iratok hitelességét, és az egyházmegyei vizsgálat szabályszerű, az egyházi előírásoknak megfelelő lebonyolítását

2005. Isten Szolgája Mindszenty József szenttéavatási eljárásának előmozdítására a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia pertársaságra lép a kezdeményező Mindszenty Alapítvánnyal

2012. a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Állandó Bizottsága hivatalosan megerősíti a bíboros boldoggá és szentté avatására irányuló kérését

2016. november az egyházmegyei és római vizsgálatok tartalmi összesítése, az úgynevezett Positio kinyomtatása

2018. június 14. a Szenttéavatási Kongregáció teológus kongresszusának egyhangú állásfoglalása az életszentség megvalósulásáról

2019. január 15. a Szenttéavatási Kongregáció főpapi ülésének egyhangú döntése

2019. február 12. Ferenc pápa jóváhagyásával a hősiesség erénygyakorlás elismerése (Tiszteletreméltó)

Protokollszám: **1909**

Egyházmegyei eljárás

Illetékes egyházmegye: Esztergom-Budapesti Érsekség

Illetékes főpásztor: Paskai László bíboros, Erdő Péter bíboros, prímás, érsek

Posztulátor: Szőke János SDB

Egyházmegyei eljárás lefolytatása: 1994. március 19. – 1996. július 31.

Szentszéki eljárás

Szentszéki posztulátor: Mons. Paolo Rizzi, Kovács Gergely

Az egyházmegyei eljárás érvényességének elismerése: 1999. november 8.

Hősiesség erénygyakorlásának pápai elismerése: 2019. február 12.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ <https://www.mindszentalapitvany.hu/szentte-avatas/magyar-jeloltek/mindszenty-jozsef>

Tartalom

Az esztergomi érseki szék megüresedetté nyilvánításának előzményei és következményei	1
Bevezetés.....	1
Előzmények	2
Mindszenty bíboros hivatalfosztása	15
Következmények	19
Utódlás a prímási székben.....	21
Mindszenty József szenttéavatási eljárásának fontosabb dátumai	27